

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 GRUODŽIO 8 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 238 (42)

Pastabos pačiam sau

Tarp sacrum ir profanum

Advento metas verčia mus stabtelėti pašėlusio tempo informacijos vandenynė, vartotojų visuomenės prieššventiniame šėlsme, kuris šventų Kalėdų laukimą ir džiaugsmą paverčia skrandžio puotos ruošimu ir malonumų ieškojimo gausa. Kalėdos sekuliariame pasaulyje praranda savo dievišką prasmę, nes religinę šventę užgožia dovanų pirkimo bumas, sveikinimo atvirukų siuntimo karštligė, akis deginantis vitrinų lempelių žybčiojimas, miško eglių ir mažų eglaičių tviskesys (po Trijų karalių jos negailestingai išmetamos prie šiukšlių konteinerių), raudonosių Kalėdų senelių plepalai ir t.t.

Taip ir gyvename tarp *sacrum* ir *profanum*. Matyt, tokia yra žmogiškoji prigimtis, kurioje, anot F. Dostojevskio, nuolat šėtonas su Dievu kovoja. Tik pastarųjų dviejų žmonijos amžių praktikoje šėtonas vis laimi (o gal taip tik atrodo, tik iliuzija, kurią dar sustiprina per pasaulio internetinę ir televizinę erdvę skriejančios žinios), o dieviškasis pradas žmoguje tampa vis labiau pažeidžiamas. Šėtonas vis giliau skverbiasi į dvasinį žmonijos gyvenimą, apsimesdamas, kad rūpinasi materialine žmonių gerove, buitinais patogumais, laisvalaikio malonumais, – taigi tais „žaidimais“, kurie suteikia poilsį po gana sunkaus, alinančio, kupino atsakomybės darbo valandų. Toks poilsis irgi yra grynai iliuzija, nes nuvargina ir nuskurdina dvasią, bet nenuneigsi jo poveikio šimtams milijonų mūsų planetos gyventojų. Tuo tarpu kiti šimtai milijonų alkanomis Afrikos ir Azijos vaikų akimis žiūri lyg gyvas priekaištas, kaip labdarų pavidalu krinta trupiniai nuo turtingųjų stalo...

Ne apie tai norėjau pasižymėti savo užrašų knygelėje, prasidedant Adventui. Mane stebina paviršutiniškumas, kuris lydi šventų dalykų profanaciją. Sakykim, Lietuvoje dabar tapo madinga registruoti atskirų rajonų kryžius, stovinčius kryžkelėse, prie sodybų, kapinėse, įvairiose atminimo vietose. Ir pavišinti juos knygų ir katalogų ar net menkų brošiūrėlių pavidalu. Taip vykdomas UNESCO (tarptautinės paminklų globos organizacijos) projektas „Lietuvos kryždirbystė“. Mat Lietuvos kryždirbystė įtraukta į pasaulio nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą. Pinigai šiam projektui skiriami iš valstybės biudžeto, ateina ir iš kitokių šaltinių. Kai kam tai yra gera proga pasipinigauti, o entuziastams azartiškai suregistruoti savo krašto kryždirbių palikimą ir naujų kryžių statymą. Pats sumanymas būtų gražus, jei šventi dalykai nebūtų profanuojami, kaip ir kitais gyvenimo atvejais. Kasmet leidyklas šturmuoja nauji leidiniai ir leidinėliai, kuriuose be atrankos suregistruojama viskas, ką paliko mūsų protėviai, ko nespėjo nugriauti chruščiovinio ateizmo „buldozeriai“, kas pastatyta ir tebestatoma Lietuvos atgimimo metais. Būtų gražu, jei ir čia nebūtų maišoma *sacrum* su *profanum*. Nėra nustatyta kriterijų, kokius kryžius ir paminklus verta įtraukti į Lietuvos kryždirbystės projektą reprezentuojančius leidinius. Šalia tikrai vertingų liaudies meno pavyzdžių atsiduria menkaverčiai amatininkų arba tiesiog mėgėjų iš lentelių sukurpti kryželiai. Arba iš po tekimo staklių išėję ornamentų šablonai. Kaip kas išmano, taip ir atlieka tą kraštotyrinį darbą, o svirskiai Lietuvoje juk gimsta tik kartą per šimtmetį. Amatininkai, deja, mažiausiai galvoja apie meną ir sakralumą. Užsakovai diktuoja madą... Atsitinka ir taip, kad į kryždirbystės knygas patenka ne tik daugiau ar mažiau pavykusios sakralinio meno imitacijos, bet ir paminklai, pavyzdžiui... sovietinio pokario užkariautojams ar kitiems aktyvistams.

Marius Simaniškis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Marius Simaniškis. Tarp *sacrum* ir *profanum*
Onė Baliukonytė. Adventus
- 2 psl. Aldona Žemaitytė. Onė Baliukonytė (Baliukonė) 1948-2007
Onė Baliukonė. Eilėraščiai
- 4 psl. Aldona Žemaitytė. Koks gražus tavo veidas, gimtine...
- 6 psl. Dalė Lukienė. Jono Aisčio sugrįžimas
- 7 psl. Loreta Venclauskas. Jūratės Landsbergytės vargonavimo vizijos
- 8 psl. Danutė Bindokienė. Tai mūsų Lietuva
Ieva Šadzevičienė. Nykstančios pily

Redaguoja Aldona Žemaitytė

aldaze@gmail.com

Šv. Baltramiejaus bažnyčia Užupyje.

Beno Urbučio nuotr.

ADVENTUS

Nežmoniškai, neangeliškai pilka –
Ir kietas gruodas Iščių Vaisių žeidžia...
Tačiau aukštybėse jau audžia tyrą šilką:
Visi, nūnai belapiai ir bežiedžiai,

Bus aprengti baltai, pasidabruoti
Šerkšnu – kad juodą metą atkalėtų,
Kad nepavargtų gimti ir darbuotis –
Vardan šiltų šventų švelnių Kalėdų...

Net nukirstom viršūnėm – de profundis
Tikėtų: Žodis amžinai gyvena...
Nors nebūtis jauki žudys ir gundys
Pasauliu kaip narkotiku į veną –

Ir mirdami regėsime: sugrįžta...
Bet kaip lėtai, kaip sunkiai, Dieve mano,
Pripildo saulė nykią sielos irštą –
Ir senas Laiko veidas atsimaينو...

Onė Baliukonytė

Išsiilgusi Šviesos ir Harmonijos

Pažinau ją iš labai seniai, kai, įstojusios į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros, mes, šešios „fuk-sės“, buvom apgyvendintos „Tauro“ bendrabučio 444 kambaryje. Mudvių lovos rėmėsi kojomis, bet ji tada neturėjo mano „privilegijos“: pakėlus galvą nuo pagalvės matydavau J. Basanavičiaus gatvės cerkvės bonias, o ji – nuobodų sovietinio bendrabučio sieninės spintos paviršių. Ji jau tada pasirinko tokią apibrėžtį – būti atokiai, atskirai. Prisimenu iš tų metų atmintį išlikusią jos eilėraščio eilutę: *kaip peliukai sušalę mes drebam...*

Ir vėliau Onė Baliukonytė buvo nuo manęs atokiau ir kažkur šalia; kai jai buvo sunku pragyventi ir išgyventi nedorų žmonių apgautai – be darbo, be buto – pora metų dirbo *Dienovidyje*. Padėdavo man atsikratyti grafomanų poetų antplūdžio, gynė nuo fariziejiškų krikščionybės apologetų. Jos eseistiniai tekstai – tada ir visada – buvo pakylėti, pilni žodžių ir frazių, parašytų didžiosiomis raidėmis, apsupti šauktukų... Jos siela šaukėsi Dievo, troško aukštųjų sferų, dvasios harmonijos ir skaidrumo, o gyvenimas, tekantis šalia jos ir per ją, murkdė ir murkdė, užleisdamas klaidingą kakafoniją – girtuoklių buto kaimynų ir įkyrios popmuzikos keliamo triukšmo, įžūlių bendro kiemo automobilių sakininkų, savo mašinas statančių tiesiog po jos buto langais.

Ji buvo vieniša kaip vilkas ir išdidi kaip karalienė. Turėjo begalinę laisvę savo kūryboje, ypač poezijoje, todėl ir leido sau daug: pavyzdžiui, pagal sąskambius keisti savo vardą ir pavardę: *Onė Ba-liuk-onė*, anot prof. Viktorijos Daujotytės, užskliausdama (užsiskliaudama) ją

kaip vienuolyno celę. Iš tikrųjų ji ir buvo poezijos vienuolė, celės tyloje medituojanti, maištaujanti, nuolankaujanti... Judita Vaičiūnaitė, poetinės dvasios sesuo, atvirkščiai, keliaudavo pro senamiesčio ir debesų arkas, gatvės grindiniuose regėdama žydinčias veronikas ir sidabrinis debesis virš galvos ir sieloje.

Ir negaliu teigti, kad Onė – paskutinė poetinio idealizmo kūrėja, metafizikė ir mistikė, bet kad aukštųjų viršukalnių šauklė – tikrai taip. Išleido daug poezijos knygų, pradedant 1971 metais (*Laukinės vaivorykštės*) ir baigiant savo kūrybos rinktinę 2003 m. (*Akmuva*), jau sunkiai sirgdama kūnu ir siela, kurią nuolat žeidė aplink sukuriuojantis, jai svetimas ir atgrasus gyvenimas. Ji kėlė sau ir kitiems aukščiausius moralinius reikalavimus, o gyvenimas bloškė atgal, nors ji meldėsi *Tėve, mano gyvenime*. Dvasinėje sferoje ją supo giedantys rojus angelai, o triukšmingose miesto aikštėse, anktuose gelžbetonio bloknamiuose slankiojo velniškos išvaizdos pamėklės... Visa tai, kaip veidrodyje, atsispindėjo jos kūryboje, kurios mažas pluoštelis čia pateikiamas *Draugo* šeštadienio *Kultūros* priedo skaitytojams.

„[vertinta, apdovanota – ordinu, premijomis. Buvo mylima – labiausiai tų, kurie skaito, mąsto, ieško atramos dvasioje, dvasiniame gyvenime], – rašo prof. V. Daujotytė savo apmąstymuose apie Onės gyvenimą ir likimą. Pridurčiau: buvo mylima, bet tik iš tolo, tik skaitytojų, o norėjo meilės esančiojo šalia, meilės nuolatinės, patvarios, konkrečios...

Aldona Žemaitytė

Onė Baliukonytė (Baliukonė)
1948 m. birželio 1 – 2007 m. lapkričio 20

Onė Baliukonė

Šviesa

*Juodasis mano dykvičių žmogau,
Pabusime ir su aušra susykim –
Ir susitikim tartum pirmą sykį,
Nes atmintį klajoti pavargau*

*Lyg iš namų išvytas aklas šuo...
O šliauždama šalin – tiktai artėju!
Ir meilės – neapykantos kartėliu
Vis aitresnius eilėraščius rašau.*

*Jie esti tragiškai neišbaigti:
Parpuolę angelai, pakilę monstriai...
Juose ir tavo beprotystės mostai –
It užspeisto, gyvenančio bėgte*

*Vilkolakio... Išsekusių visai,
Sudėjusių Būties didžiausių auką –
Save tarsi gaisravietę praaukau?..
Kokia vaikiški išplėskė Šviesa!*

Žara

*Vėl siunčiu Jums neišverktą ilgę
Iš gyvenimų dugno paties - -
Ak priglauti prie šilto peties
Vis gruodėjančių kaktų... Suvilgys*

*Ją liepsna – ir tylėjimo įžadus
Duos apdriskę basi angelai - -
Vėl kuždu iš giliau nei giliai:
Kalavijas tarp mūsų... Sužeidus –*

*Ir pagydau, aprišusi vieškelį
Sudėvėtom drobulėm - - - Mirties
Nebijokime - - - Ji priartės,
Kad pamotų šypsodama: išskeliu*

*Tik iš vienišo akmenio ašarą,
O po šviesmečių gims jai sesuo - -
Vėl į Gelmę Viršūnė: alsuok!
Jau regiu mūsų Žydinčių Žarą...*

1993 m. gruodis – 1994 m. sausis
Iš kn. *Bokštai*, 1996

*Tėvo Namuos
Yra daugybė buveinių,
Paruoštų mums,
Neišsitenkantiems*

Savo ankštose širdyse, –
Kur vieni
Nuo sutemų lig aušros
Prievartauja ir žudo,
Meluoja ir piktžodžiauja,
Kiti – meldžiasi
Už tuos nelaimingus brolius
Ir paklydusius seseris,
Be galo pigiai –
Už trisdešimt sidabrinių,
Už kelis geismų skatikus –
Pardavusius erdvų būstą
Aukštuosiuos
Tėvo Namuos...

Vėl plaki savo dalgį gyvybės taktu, Mirtie, –
Apsimetus aušra?..
Aš daugiau nei gailėsiuos, nei grėšiuos.
Ir šventoriuos, ir turguos laimėtuose elgetos grašiuos
Nebėra mano kruvino prakaito... Tad priartėk.

Tavyje mūsų kupros atvirsta sparnais?.. Teku –
Aklinausiose sienose reginio lango ieškojus
Ir atradus – – –
Grįžtu, numazgoju, sutvarstau parpuolusio kojas,
Kad rytoj išsivesčiau jį mudviejų Paukščių Taku.

Andai
Krikštytos vandeniui,
Šiandien – savo pačių krauju,
Stovim nuogos prie durų –
Ir nedrįstam pabelsti:
Gal dar ne, Viešpatie?

Tebūnie – – –

Grįžkit į vakarykščius,
Nejaukius, netvarius narvus,
O aš palūkėsiu,
Kol ištis pasiilgsit
Amžinųjų Dvasios namų –
Ir nesileidžiančios
Saulės...

Iš kn. Elgetaujanti saulė, 1998

Tai mūsų sielos iškilmių drabužiais
Karalių purpuru ir faraonų drobe
Suvargusiuose kūnuose puotauja
Šešėliai jas uždare į kalėjimą
Su šonkaulių neperskverbiamom grotom
Šviesa artėjanti išlaisvinti ketina
Nujausdamos šią didžiąją malonę
Apsvaigusios dainuoja jos ir šoka
Iki nežmoniško nepakeliamo skausmo
Kurį šypsodamies išverti turim

koks vėjas Viešpatie net sopa širdį
ar mano tėvas mano brolis girdi
šią muziką kurios klausausi čia
kokia aštri akimirkos delčia

iš laiko pilnaties nejaugi viskas miršta
ne tik šviesa pavirsta ir sugrįžta
kad jūs turėtumėt gyvenimo apsčiai
galvijai žmonės paukščiai ir vabzdžiai

net kurmiai ir sliekai po žemėm Viešpatie
todėl be gailesčio ir mano širdį išplėtei
kad jausčiau muziką kurios tenai
valdovais tapę klausosi tarnai

išblokštoji ir atgal nepakviestoji
drįski nors pilvu paršliaužt per metų žvyrą
per dienų naktų smiltyną akmenyną stovi
tarp kalėjimo ir laisvės kol pažyra

gintarai baltų gelmių ant juodo kranto
juos vaikystė pro senatvės kaukę vydi
laikas lenktyniaujančius kur kas lengviau sukranto
dar negimusiai šaukiau netrokšk pavyti

nei pralenksti žaisk tarp tuštumos ir nieko
su pelų ir pelenų lengvais likučiais
kalėdaičiai iš pernykščio stebuklingo sniego
tai sugrįžtančių bet išskrendančių Kūčios

Apokalipsės pranaše girdžiu tave
gal iš tikrųjų jau neliko laiko
sušildyt žvarbstantį paklydusį pavest
ar šie menki darbai nors kiek prilaiko

sutramdo lemtį kietu pavadžiu aukos
kol tarp trečios ir ketvirtos pabunda
poetai paukščiai kol negimusiuos vaikuos
dar sielų neapnuodijo pagunda

tarnaut vien kūnui esam baisiai svetimi
nelyg kilmingam pudeliui kalė benamė
bepirštę ranką kam staiga imi
tik už mirties kiek pavedėsiu Amen

Iš kn. Neregio sodai, 2001

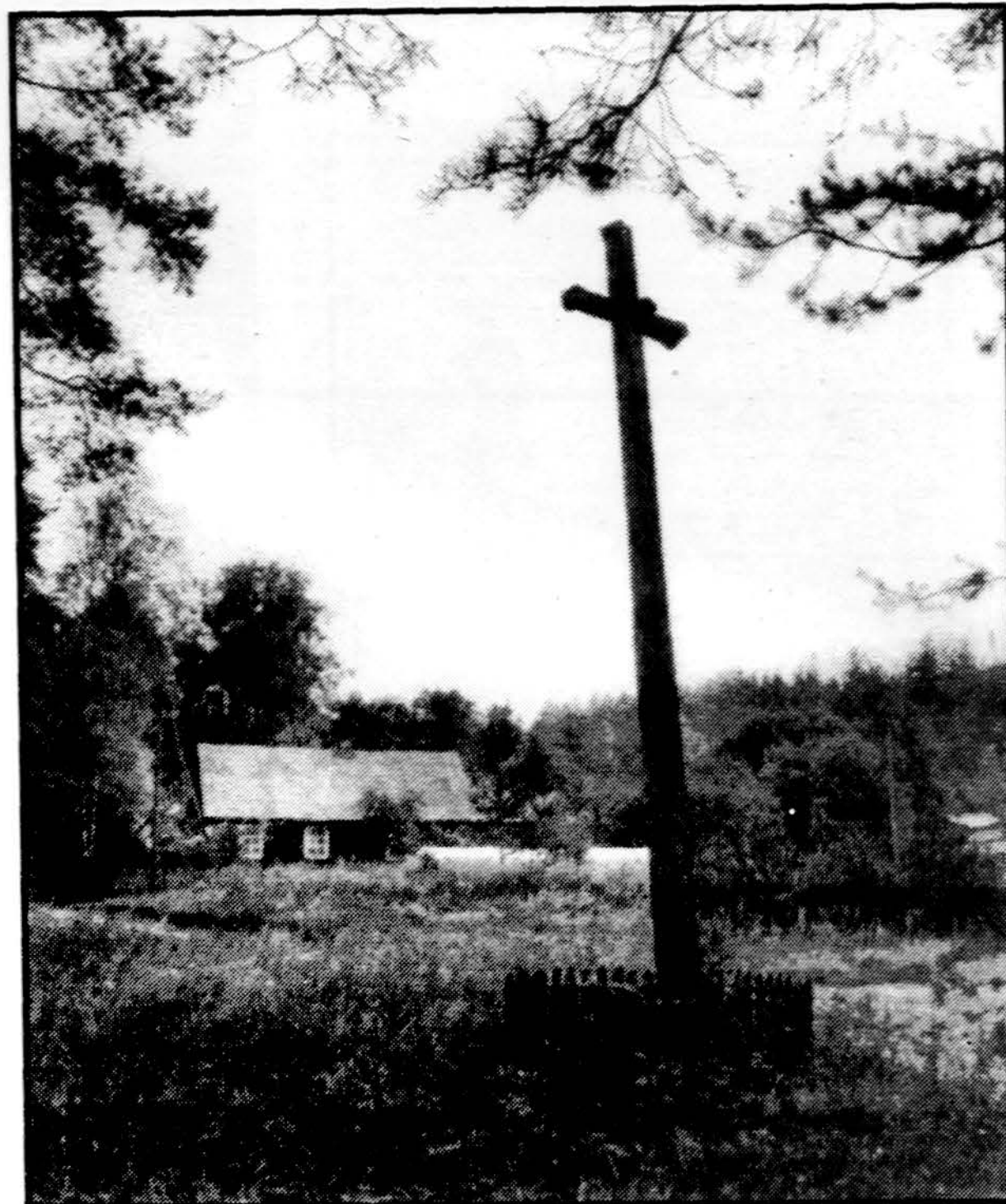

Onės tapytas paveikslas „Angelai“.

Koks gražus tavo veidas, gimtine...

Ylakių padangė, 1982

Dubinykai, 1993

*Ir mes į pavasarį tirštą
Nugrimzdom į užiantį tvaną,
Kur medžiai ir debesys tirpsta,
Kur paukščiai ir vėjai gyvena.*

Henrikas Radauskas

Manoji Lietuva, – sako Vytautas Ylevičius, išleisdamas pasaulinį naują savo fotografijų albumą. Kodėl tavoji? – klausia jo draugai ir pažįstami. – Ji tiek pat manoji. Ir manoji... Taip, ji yra mūsų visų Lietuva. Tų, kurie po Justino Marcinkevičiaus „Mindaugo“ pastatymo Akademiniame dramos teatre atsistoję salėje skandavo „Lie-tu-va“!, ir tų, kurie Sąjūdžio mitinguose, besiritančiuose per visą Lietuvą, šaukė: Lietuva, Lietuva!

1971 metais, kai Sovietijos teritoriją gaubė brežnevizmo sutemos, Vilniuje išėjo nedidelis V. Ylevičiaus fotografijų albumas *Tėviškė* su prof. Česlovo Kudabos pratarne. Išėjo 10 tūkstančių egzempliorių tiražu, tiems laikams nedideliu, ant „pakulinio“ prasto popieriaus. Bet tai buvo tolygu tyro oro gurkšniui visiems, kuriems žodis *tėviškė* talpino sąvoką *Lietuva tėvynė, Lietuva valstybė*... Toje kuklioje knygelėje buvo tiek širdį džiuginančios ir gaudinančios šviesos, tokios tylios laimės susitikti su gimtinės kloniais, upėmis, ežerais, kaimais ir jų gyventojais, kad sieloje tapo gera ir erdviu, lyg staiga būtų atsivėrę vartai į kitą pasaulį – kurį tik sapnuose ir svajonėse gali regėti...

Tai tolima praeitis, lyg laiko bedugnė ją skiria nuo dabarties, kai rankose laikome solidų nespaltotą fotografijų albumą *Manoji Lietuva*, kurį palydi ambasadoriaus Vytauto Antano Dambravos svarus žodis ir paties fotografijų autoriaus su meile išglostytas kiekvienas puslapis. Tai, sakyčiau, Vytauto Ylevičiaus viso kūrybinio gyvenimo kraitis: nuotraukos, darytos 1958 metais ir 1999 metais, turi

Saulėtekis

*Į šviesos užtvinusias bangas
Ir pro tavo ištiestas rankas
Kyla deganti didžiulė saulė,
Kaip dangaus širdis...*

Kazys Bradūnas

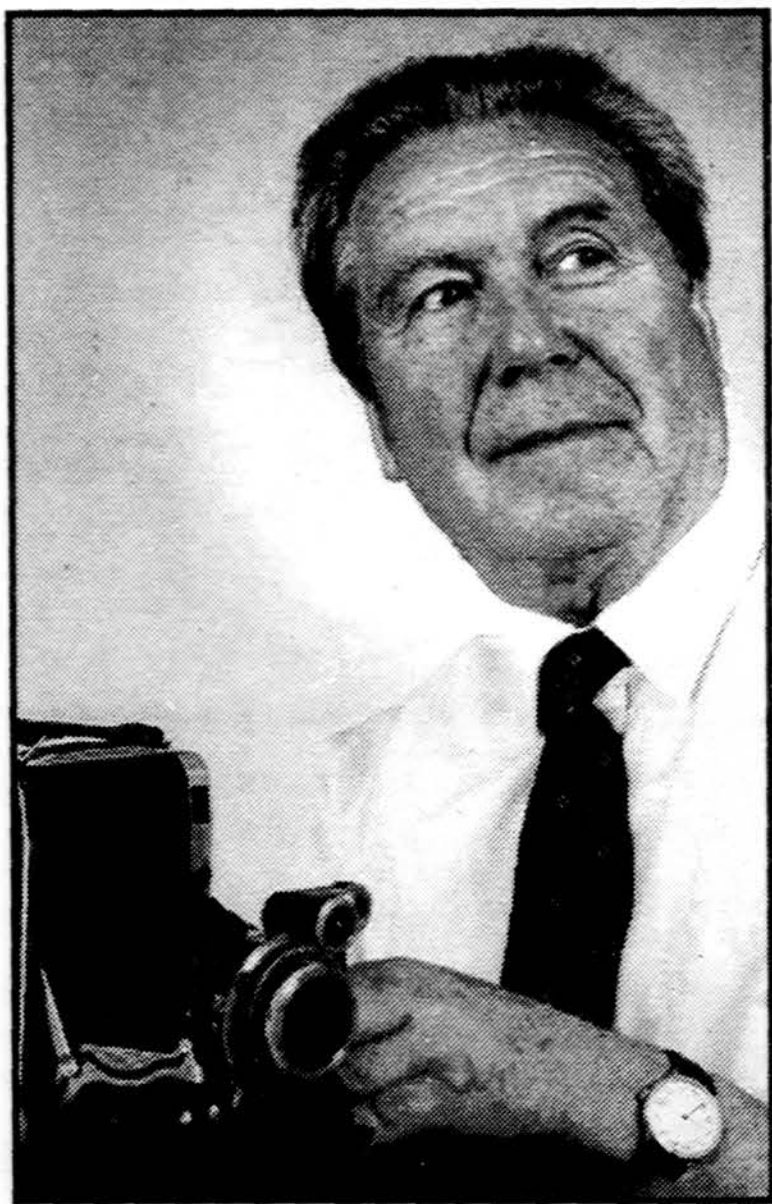
*O toliau paskendęs kaimas,
Tik žiogeliai tarp klevų –
Šlama liepos tokia laime,
Toku liūdesiu savu.*

Jonas Aistis

vienodai svarbią reikšmę mums, Lietuvos žemės vaikams. Ir pats autorius knygos pradžioje pateikdamas savo kūrybos credo, nevengia pakylėto santykio su savo mylimąja – Lietuva. Ją vadina gintarinio spindesio šalimi, širdies džiugesiu, kalvų, klonių ir miškų, upių, ežerų šviesa, lietuvių pasaulėjautos dvasiniu centru, dvasios atsinaujinimu per Atgimimą, kuris įprasmino ir įtvirtino amžiną lietuvių siekį – būti laisvais.

Knyga suskirstyta skyriais pagal temas: *Gamta* (tai gražiausi ežerai, pilikalniai, upės, rugių laukai, apsnigti kaimai ir šilai – Ylevičius ypač mėgsta žiemos peizažą ir jam pavyksta perteikti subtilią žiemos grafiką); *Pajūris* (Neringos kopų ritmai, Nidos architektūra, bangų mūša Baltijoje, Kuršių marios, paslėgtosios rūkuose); *Kaimas* (sodų žydėjimas, spalvingi savo charakteriais kaimo žmonės ir jų gyvulėliai, derliui prinokusi mūsų duona, arimų ramybė); *Paminklai* (Perlojos Vytautas, Medininkų pilis, Zapyškio bažnyčia, Laisvės paminklai, išlikę per sovietmetį ir atstatyti per Atgimimą, dievdirbių liaudies menas, Kryžių kalnas ir Palūšės liaudies architektūros sedevras); *Šventės* (saviveiklininkai dainų šventėse, įvairiuose jubiliejuose, B. Brazdžionio ir K. Bradūno sugrįžimuose, Kaziuko mugėje, Užgavėnių siautulyje...), *Atgimimas* (didieji mūsų išsilaisvinimo iš okupacijos mitingai, Baltijos kelias, sausio 13-tosios tragedija, žmonių sielvartas ir karių priesaika...).

Knygos gale V. Ylevičius pristato savo personalinius leidinius, straipsnius, nuotraukų, spausdintų įvairiose knygose ir

Fotografas Vytautas Ylevičius

spaudoje, sąrašą, asmenines parodas ir temines ekspozicijas apie kitus kraštus, apdovanojimus (daugiausia žinybinių organizacijų premijas), tarp kurių, deja, nėra nei Nacionalinės literatūros ir meno premijos, nei LDK Gedimino ordino, nors, mano įsitikinimu, V. Ylevičius vertingesnis jų, negu kai kurie jo kolegos, mokėję įteikliai prieiti prie valdžios atstovų arba prie valdžios „lovio“.

Kuo stiprus albumo *Manoji Lietuva* fotografijų autorius Vytautas Ylevičius? Savitu požiūriu į Lietuvos gamtą ir žmones. Čia nėra parodomųjų, „nulakuotų“ reportažinių nuotraukų, kokios buvo mėgstamos ir susilaukdavo populiarumo bei apdovanojimų sovietmečiu. Dabartiniame, postmodernizmo, mene pripažinimo susilaukia abstrahuotos, „menas menui“ teorijai tarnaujančios nuotraukos, galbūt išradinėjančios ne dviratį, o adatą, ant kurios smailgalio galima susodinti dešimtis tūkstančių velnių (aliuzija į viduramžių scholastikų ginčus). Vytautas Ylevičius iškrinta iš abiejų

Ledakalnis, 1974

kategorijų, todėl jis nemandingas, fotografijos teoretikų užmiršamas... Bet mylimas tu, kurie myli nuoširdų santykį su pasauliu ir mus supančiais žmonėmis. Kai Lietuvos nacionaliniame muziejuje vyko knygos *Manoji Lietuva* pristatymas, salė lūžo nuo publikos, sukėlusios knygos autoriui ovacijas ir išspaudusias jam džiaugsmo ašaras. Ir pasitikėjimą, kad jis, fotografas, per fotoobjektyvą tyrinėjantis Lietuvą jau keturis dešimtmečius, yra teisingame kelyje.

Kuo dar savitas V. Ylevičius kaip fotografas? Nespaltota (senamadiška) fotografija, kuri yra gilesnė, dvasingesnė ir tuo pačiu paveikesnė už spalvotąją, tarnaujančią blizgančių, brangių žurnalų gražuolių tualetų paradams demonstruoti arba gamtos efektyviam grožiui fiksuoti, kad šis akimirksnis pagautų akį, bet nepaliestų sielos. Ir dar stiprus yra šis fotografas, jungdamas fotografiją ir poeziją, vaizdą ir žodį, taip sustiprindamas fotografijos poveikį ir žiūrėjo atmintyje išsau-

*Iš mažens jau savo sieloj pirmą vietą
Tau aš skyriau tėviškėle numylėta.
Kai nukrinta pirmutinis gruodžio sniegas,
Po juo ramiai užmiega rugio diegas.
Aš tave svajom lankau ten tokią baltą
Tokią tyrą... Ledo letenom apkaltą.*

Dana Mickutė-Mitkienė

godamas asociacijų grandinę, kuri tolygi ir paties žiūrėjo kūrybai. V. Ylevičius renkasi ir žinomus Lietuvoje bei išeivijoje mūsų poezijos klasikų, ir visuomenei nežinomus vardus, turinčius teisę poetiniu žodžiu išsakyti savo meilę Tėvynei.

Baigiu šį samprotavimą tuo, kuo pradėjau – antrašte. O ji buvo pasiskolinta iš Justino Marcinkevičiaus. Atsimenate jo eilėraščio eilutę: „Vakarinio dangaus šviesoje, / koks gražus tavo veidas, gimtine...“?

Aldona Žemaitytė

Studentės, 1986

*Ir gražios tos šalies merginos,
Šalis ta Lietuva vadinasi.*

Pranas Vaičaitis

Raudėnai, 1982

*Mūsų duona,
Šventai pavadinta,
Jinai kasdieninė,
Kaip darbas, kaip žodis,
Kaip metų laikai keturi.*

Justinas Marcinkevičius

Jono Aisčio sugrįžimas

DALĖ LUKIENĖ

Šis straipsnis yra sutrumpintas ir pritaikytas spaudai. Visas pranešimas buvo skaitytas tarptautinėje knygotyros konferencijoje „Rankraštinių ir spaudos paveldas išsaugojant Lietuvos ir kitų Baltijos šalių iš-eivijos tautinį tapatumą“. Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Knygotyros ir dokumentotyros institutas 2007 m. rugsėjo 27–28 d.

Jonas Aistis poetas, rašytojas, atidus literatūros kritikas, publicistas, – bet pirmiausia jis buvo lietuvis, labai jautriai įtikėjęs į savo tautą, tautybę ir savo tėviškęs prieglobstį, be kurių jis jautėsi esąs benamis. Jo literatūrinis palikimas yra visuotinai vertinamas, Aistis – visuotinai pripažintas poetas. Tačiau jo įtaka pokario iš-eivijai dar nėra tinkamai išanalizuota, tebėra sunkiai įvertinama bei apibūdinama. Jo įtaka iš-eivijai kyla iš vidinių išgyvenimų, iš asmeniškos skriaudos ir neteisybės dėl prarastos tėvynės. Tą praradimą Aistis sunkiai išgyveno ir savo kūryboje bei publicistikoje tą jausmą perteikė skaitytojui. Iš-eivijai jis buvo savo ilgesio šauklys ir tautinio idealizmo žadintojas. Jo eilės buvo deklamuojamos iš-eivijos lietuvių renginiuose ir mokyklose. Atmintyje išliko poeto eilėraštis „Peizažas“ parašytas dar jam gyvenant Lietuvoje ir išspausdintas knygoje *Eilėraščiai*, 1932 metais.

*Laukas, kelias, pieva, kryžius,
Šilo juosta mėlyna,
Debesėlių tankus išas,
Ir gaudi, gaudi daina.*

Nenagrinėsiu jo poezijos, nes jau daug žymių literatūros kritikų tai yra atlikę. Pristatysiu poetą Aistį kaip asmenį, kuris, gyvendamas be tėvynės, jai liko ištikimas savo kūryboje. Savo kraštą jis svajojo matyti laisvą ir šviesų, kokio troško ir il-gėjosi.

Jaunystė ir gyvenimas Lietuvoje

Jonas Aistis gimė Aleksandravičių šeimoje 1904 metais. Tėvas buvo kalvis, augino didelę šeimą ir jų gyvenimas buvo sunkus. Rumšiškėse šeima apsigyveno, kai Jonui buvo treji metukai. Šeima gyveno prie Pravienos upelio, šalia Kokalnio piliaknio, ant kurio užkopus buvo matyti Nemunas. Būdamas mažas piemenavo. Aistis nemažai vargo matė savo jaunystėje, bet atsimini-muose jis savo tėvą ir tėviškę gerbė ir saky-davo, kad iš tėvo išmoko daugiau nei eida-mas mokslus, o tėviškės prisiminimai kaip šviesūs žiburiai atsispindėjo jo kūryboje.

Būsimasis poetas buvo silpnos sveika-tos, smulkaus kūno sudėjimo, todėl netiko ūkio darbams. Tėvai jį leido mokytis kalvio amato, kuriam jis neturėjo nei sugebėjimų, nei noro. Jonas anksti išmoko skaityti ir po truputį, kiek tėvams išgalės leido, siekė mokslo. Įstojęs Kaune į gimnaziją 1919 me-tais, mieste gyvendamas patyrė kitokį Lietu-vos gyvenimo vaizdą. Pajuto didelę svetimųjų įtaką miesto gyvenimui. Parduotuvėse buvo sunku susikalbėti lietuviškai, tai jo širdyje ug-dė pasipriešinimą svetimtaučių įtakai. Iš gim-nazijos jis bėgiodavo į Rotušės aikštę klausyti patriotiškų kalbų. Lietuvos atgimimo kalbė-tojų įtaka skatino jauno gimnazisto patrioti-nius jausmus ir padarė didelę įtaką visam gy-venimui.

Mieste jautėsi nedrąsus, kaip pats savo autobiografijoje rašo „skurdžiai den-gtas“, neturėjo miestiečių draugų, ir me-tėsi į klasikinės literatūros skaity-mą. Per literatūrą jis susipažino su

Jonui Aisčiui skirtame vakare 2007 m. spalio 27 d. Rockville, MD. Iš kairės: poeto sūnus Margiris, žmona Aldona Aistienė, vakaro rengėjos Sigita Naujokaitienė ir Dalė Lukienė, viena iš JAV LB Kultūros tarybos Poezijos konkurso laureatų Diana Šarakauskaitė.

Petru Juodeliu ir Antanu Miškiniu, kurie jį ska-tino rašyti ir pastūmėjo į literatūrinį gyvenimą. Per draugus Jonas Aistis pajuto literatūrinės įta-kos svarbą švietimo ir atgimimo kelyje. Tuomet jis jau turėjo brandžią tautos atgimimo sąvoką, įsi-traukė į tautinio švietimo ir kultūrinimo darbą, džiaugėsi, kad Kaunas tampa lietuviškesnis.

1927 metais baigęs „Aušros“ gimnaziją, Aistis įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą ir ten bend-ravo su nauja nepriklausomos Lietuvos literatū-karta. Jautė didelę Kazio Binkio įtaką. Stu-dijuodamas universitete sunkiai vertėsi, nes tėvai neįstengė jam finansiškai pa-dėti. Todėl po septynių semestrų turėjo mesti mokslą ir susirasti darbą, kad ga-lėtų užsidirbti pragyvenimui. Tuo metu jau reikėsi literatūrinėje spaudoje ir rašė eilėraščius. Pasirodžius jo pirmosios poezijos knygoms, Ais-tis susilaukė daug dėmesio, 1936 metais jam buvo suteikta valsty-binė stipendija studijoms Prancū-zijoje, Grenoblio universitete. 1938 m. sausį už knygą *Užgesę Chi-meros akys* jam buvo įteikta Valstybinė premija. Iš Grenoblio J. Aistis yra parašęs daug laiškų savo drau-gams Kaune ir kitur. Laiškai buvo surinkti ir išleisti 2004 metais. Juos skaitydamas pajunti, kas Aisčiui tuo-met rūpėjo.

Aistis atostogaudamas viešėjo Lietuvoje 1939 metų vasarą, bet ru-denį vėl sugrįžo į Prancūziją tęsti studijų. Ta vasara buvo paskutinė praleista tėviškėje, nes karo užtiktas Prancūzijoje Aistis į Lietuvą nebe-grįžo ir tapo benamiu. 1940 m. bai-gęs studijas ir įsigijęs diplomą ruo-šėsi grįžti namo, net buvo savo бага-žą išsiuntęs. Tačiau, gavo praneši-mą, kad jo lietuviškas pasas nebega-lioja, ir, norėdamas grįžti namo, tu-rėtų įsigyti naujus leidimus. Supra-tęs politinę grėsmę, jis pasiliko Prancūzijoje. Tai buvo Ais-čiui sunkūs metai, nes liko be namų ir be paramos sve-timame krašte. Užsidirb-davo pragyvenimą verti-

mais, ir kokiais nors moksliniais darbais, mat mokėjo prancūzų, šiek tiek rusų, lenkų ir kelias kitas kalbas. Vėliau, Universiteto pažinčių dėka, jis gavo Prancūzijos užsienio reikalų ministerijos stipendiją tęsti studijas Grenoblyje ir 1944 metais, apgynęs disertaciją, įgijo mokslų daktaro laipsnį.

Gyvenimas Amerikoje

Jonas Aistis pokario Prancūzijoje vedė Aldoną Grajauskaitę, kuri karo metais su tėvais bu-vo išbėgusi į Vakarų. Ji su Aisčiu jau nuo 1940 metų susirašinėjo, o pasibaigus karui už jo išteikėjo. Aisčiai, padedant draugams, ypač gero bičiulio Antano Vaičiulaičio dėka, 1946 metų sau-syje atsiranda Amerikoje, kur Aistis gauna darbą dėstyti prancūzų kalbą Marionapilio kolegijoje, Thompson, Connecticut. Čia jis kartu su Antanu Vaičiulaičiu redaguoja *Poezijos antologiją*, kurią išleidžia 1951 m., bendradarbiauja *Aidų* žurnale, ir aktyviai reiškiasi iš-eivijos kultūros gyvenime. 1952 m. Aisčiai keliai į New Yorką, kur Jonas dirba „Laisvojoje Europoje“. Po šešerių metų jie persikelia į Washingtoną, Aistis įsidarbina Kong-reso bibliotekoje. Ten vienu metu dirbo trys žy-miausi Lietuvos poetai: Henrikas Radauskas, Jo-nas Aistis ir Alfonsas Nyka Niliūnas. Jie laikėsi drauge, taigi Aistis nebuvo vienišas. Tuo metu jis rašė ne tik eilėraščius, bet ir Lietuvos likimo klau-simais. 1969 m. išleistame esė rinkinyje *Milfordo gatvių elegijos* Aistis aiškiai išsako savo širdgėlą dėl prarastos tėvynės.

Paskaičius Jono Aisčio laiškus, jo poeziją, straipsnius, aiškiai matai tą jo sielvartą. Kai 1940 m. birželyje jis negalėjo iš Grenoblio grįžti į oku-puotą tėviškę, laiške Vaičiulaičiui rašė: „Lietuvos prisikėlimu aš esu daugiau nei tikras...“ ir mąstė apie savo ir kitų pareigą dėl to imtis iniciatyvos. Tų pačių metų spalį laiške Vaičiulaičiui didžia-vosi kad, nė vienoje savo knygoje, išskyrus gal *Imago Mortis*, Lietuvos jis nepamiršo. Jis rašė: „Aš sakysiu žaliuosi. Žaliuosi kaip niekada neža-liavai. Ji nemirė, ji miega“. Tais pačiais metais, rašydamas „Eglės“ pasaką, jis simboliškai paly-gino Lietuvą su Drebulėle. Iš laiško Vaičiulaičiui 1940 m. spalio 7 d.: „Ji vaikas. Ji turi būti šviesus, šviesiausias šioje pasakoje asmuo. Joje buvo įkū-nytas mano kraštas žmogus ir dar kažkas, švie-sus spindulėlis mano gyvenime dėl to dalykas

sus spindulėlis mano gyvenime dėl to dalykas turi džiaugsmingai baigtis – ji Lietuva". Aistis pasakos apie Eglę nebaigė, nes tais pačiais metais išėjo Salomėjos Nėries „Eglė žaliųjų karalienė". Nebaigtas rankraštis perduotas Lietuvos literatūros ir tautosakos institutui.

Sovietmečiu Aistis Lietuvoje buvo minimas kaip išeivijos poetas simbolistas, tapatinamas su Bernardu Brazdžioniu, nebuvo įtrauktas į mokyklų programas. Tačiau buvo literatū, kurie jį pažino ir vertino. 1994 m. kovo 14 d. prof. Vytautas Kubilius rašo Aldonai Aistienei, prašydamas, kad ji surinktų Aisčio laiškus. Jis rašo: „Savo laiškuose Aistis toks spontaniškas, poetiškas, šaunmingas. Tai apmąstymai nueito kelio, ir estetiniai programavimai, ir intymi 'aš' istorija". Kubilius ilgai kalbino Aistienę, prašydamas laiško, kol ši neramiai širdimi sutiko 2004 metais atrinkti 648 Jono Aisčio laiškus. Jie buvo išspausdinti knygoje *Jonas Aistis: Laiškai 1929-1973*. Aldona Aistienė jaudinosi, kad laiškai buvo at-

rinkti ne taip, kaip ji tikėjosi, nes per daug atskleidė jos vyro asmenišką gyvenimo išgyvenimus bei tragišką gimtojo krašto netekties sielvartą.

2000-taisiais, birželio 29 d., po 60 metų tėviškę sugrįžo Jono Aisčio palaikai ilsėtis jo vaikystės Rumšiškėse. Jo sugrįžime dalyvavo žmona Aldona Grajauskaitė-Aistienė, duktė Vakarė su savo vaikais Ada, Daina, ir Saulium bei Aisčių sūnus Margiris. Sūnus Mindaugas negalėjo atvykti. Laidotuvės buvo suruoštos Rašytojų sąjungos pirmininko Valentino Sventicko ir Lietuvoje gyvenančių giminių rūpesčiu. Dvi jaunesnės Aisčio seserys Michalina ir Eleonora Aleksandravičiūtės dar gyvena Lietuvoje, globojamos seselių Kazimierių. Poetas palaidotas Rumšiškių kapinėse netoli savo tėvų Kazio ir Marijonos Aleksandravičių. Aisčio palikimas yra jo raštai ir poezija, kurie rodo Aisčio gyvenimo nueitą kelią, nuveiktus darbus, jo mokslines ir filosofines tezes, jo įvairią, komplikotą ir aukščiausių vertybių siekiančią asmenybę. □

Poetas, eseistas, kritikas Jonas Aistis

Jūratės Landsbergytės vargonavimo vizijos

LORETA VENCLAUSKAS

Prieš aptariant vargonų muzikos koncertą, įvykusį 2007 m. lapkričio 18 d. Švč. Mergelės Marijos Gimimo parapijoje Čikagoje, siūlome pora citatų iš neseniai lietuvių ir vokiečių kalba pasirodžiusios knygos *Bažnytinė muzika ir dvasingumas Lietuvoje. Die Kirchenmusik und die Geistlichkeit in Litauen / Jūratė Landsbergytė*. – Vilnius: „Baltijos kopija“, 2007 – 144 p. Knygos viršelio antroje pusėje pateikta trumpa biografijos santrauka. Vargonininkė ir muzikologė Jūratė Landsbergytė „gimė 1955 m. Kaune. Studijavo vargonus (pas Leopoldą Digrį) ir muzikos istoriją (pas Jadvygą Čiurlionytę) Lietuvos muzikos akademijoje. Tobulinosi meistriskumo kursuose pas žinomus vargonų virtuozus Vakarų Europos šalyse. Koncertuoja Europoje ir už Atlanto. Įrašė aštuonias kompaktines plokšteles. Daugelio straipsnių apie vargonų muziką ir modernizmą muzikoje autorė. Sudarė ir redagavo Vytauto Bacevičiaus ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio vargonų kūrybos leidinius.“

Knygos pradžioje dedikacija: „Skiriu mano mokytojams – Profesoriumi Leopoldui Digriui ir Tėčiui Vytautui Landsbergiui, savo veikla parodžiusiems, kaip galima keisti istoriją...“ Ši knyga į mano rankas pateko po koncerto. Perskaičiau ją ne tik iš smalsumo. Ieškojau paaiškinimo, kaip vargonininkei pavyksta, nepasimetant ir neišskiriant autentišką muzikos kūrinių sandaros, išreikšti juos XXI amžiui būdingais tembrų ritmais. Pavyzdžiui, pirmuoju numeriu koncerte skambėjusi muzikinio baroko puošmena – Johann'o Sebastian'o Bach'o (1685–1750) *Toccata ir Fuga d moll, BWV 565*. (Kūrinys toks populiarus, kad nėjusia tarnauja kaip mastelis atlikėjų kūrybinėms galimybėms įvertinti.). Muziką atliekant, Landsbergytės valia, visa išraiška – polėkis, technika, nepriekaištingai tikslūs polifoniniai ritmai – *Toccatoje* ir *Fugoje* susitelkė į savitų registrinių sluoksnių laukus, tarsi auras, skatinančias kitokių skambesio dimensijų nuojautą. Kaip tik laiku, nes po to ejęs kūrinys – Vidmanto Bartulio (g. 1954) „1750 m. liepos 17 d. Vizija“ rėmėsi tamsių ir šviesių tembrinių vaizdinių pulsavimu, tiesmukiškai atliepiančiu pasakojimą apie priešmirtinį Bach'o praregėjimą. Tačiau tą akių šviesą Vidmantas Bartulis (ir Jūratė Landsbergytė) atskleidė per choralo „Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ“ spalvinę interpretaciją, primenančią vaikiškų balsų skaidrumą, tarsi šviesos taką, kaip kontrastą liūdesio akimirkoje.

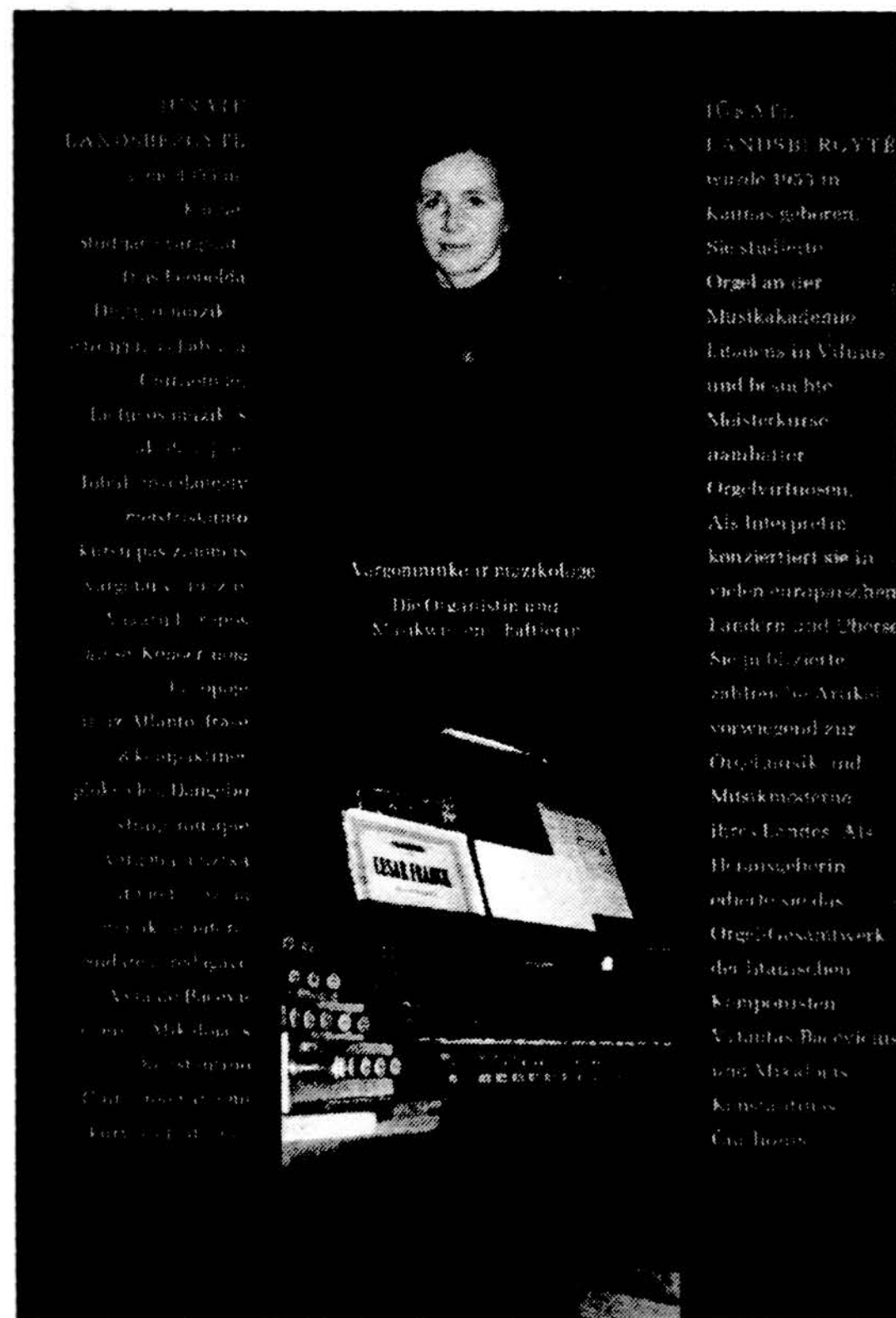
Keturis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) kūrinius – „Bėkit, bareliai“, VL 277,

„Marės“ iš Mažųjų peizažų ciklo, VL 317 B, „Vakaro varpai“ (Druskininkų Viešpaties Angelas), VL 184 ir Fuga b-moll – vargonininkė interpretavo ypač raiškiai, pasitelkdama akustiškai susluoksniuotų registrų simboliką. Įspūdis buvo itin stiprus, nes šiaip jau romantizmui priskirtinoje kūryboje Jūratė Landsbergytė įžiūrėjo gausias impresionistines Čiurlionio muzikos interpretacijų galimybes. Vargonams aranžuotuose lietuvių muzikos klasiko kūriniuose visos programinio pobūdžio vizijos atsiskleidžia labai spalvingai, regis, dar ir dėl pačios vargonininkės ypatingo sielos jautrumo Lietuvos peizažui bei pagarbumo tautai, kurios pareigas šiuolaikiškai suprasdama ir pati siekia kuo prasmingiau darbuotis.

Be profesinio talento, žodžiais nepaaiškinamos kūrybinės nuojautos nepavyktų ne suvokti, ne vargonais persakyti muzikoje glūdinčių idėjų bei temų. Juolab kad Jūratės Landsbergytės, kaip ir jos mokytojų bei kolegų, veiklą dar vis lemia bei riboja sovietmečiu suformuotas, į visuomenę giliai įaugęs ir iki šiol gajus intelektualinio laisvamano prototipas. Dėl tos priežasties dar svarbesnis ir mums reikšmingesnis Jūratės Landsbergytės apsisprendimas savo muzikinę veiklą traktuoti kaip Bažnyčios ir vargonų meno vienovę. Tą, regis, ryškiai pajuto ir pūsintis minėtame koncerte apsilankiusių žmonių, vienodai įdėmiai, susikaupusiai išklausiusių ir prancūzų kompozitoriaus Cesar Franck (1822–1890) vargoninės muzikos šedevrą Choralą a-moll, ir latvių kompozitoriaus Aivars Kalejs (g. 1957) sovietinės okupacijos aukų atminimui skirtą kūrinių „Via Dolorosa“. Galimas daiktas, kai kuriems klausytojams pastarojo kūrinio itin abstrakti, niūrių disonansų monotonija galėjo pasirodyti panaši į nesibaigiančių mirties vargonų vorą. Tačiau man ši muzika paliko kitą – neapsakomos kančios, keisto dvasios skausmo bei Dievo kylančio pasiaukojimo įspūdį. Visa aptarto koncerto muzika neabejotinai buvo atliekama kaip malda. Tokio grynumo, kurio tikimės (bet ne visada su-

laukiame) iš kur kas dažniau bažnytinės muzikos koncertuose dalyvaujančių solistų – dainininkų.

Vargonininkės Jūratės Landsbergytės koncertai Amerikoje nebuvo suplanuoti iš anksto. Sveciuodamasi Kanadoje ji suruošė vieną pasirodymą, o vargonuoti Jungtinėse Amerikos Valstijose ją paskatino Lietuvos ambasadų organizacinė parama. Tuo tarpu Čikagoje Landsbergytės koncerto organizavimu pasirūpino Šiaurės Amerikos Lietuvių Muzikos sąjungos pirmininkas Faustas Strolia, rūpestingą prieglobstį suteikė seselės Kazimierietės. Palaimintojo Jurgio Matulaičio Lietuvių Katalikų misijoje viešnią taip pat nuoširdžiai priėmė tarybos pirmininkas Romas Fabijonas bei Liturginės muzikos vadovė Jūratė Lukminienė. Lapkričio 18 d., sekmadienio 9 ir 11 val. ryto šv. Mišiose Jūratė Landsbergytė dalyvavo kaip vargonininkė. □

Tai mūsų Lietuva

DANUTĖ BINDOKIENĖ

Tai mano Lietuva. Dr. Leono Kriaučeliūno gyvenimas ir darbai. Sudarė Irena Kriaučeliūnienė. Apžvalginis straipsnių autorė Audronė Škiudaitė. Išleista Kriaučeliūnų šeimos lėšomis. Vilnius, 2007 m.

Tai mano Lietuva: akimis neapėmiami Suvalkijos lygumų laukai ir gelsvas vieškelis, nutįstantis net kitapus Atlanto. O prie to kelio – žmogus! Ar jis šypsosi ir mėgina šypseną paslėpti? Ar kažko susirūpinęs, gal net liūdnas? O gal tik susimąstęs, kaip iš tiesų toli jau jo nukeliauta, kiek dar teks keliauti...

Toks įspūdis susidaro, kai pirmą kartą pamatai šį paminklą dr. Leonui Kriaučeliūnui. Ne tą, kuris prieš dešimtmetį išdygo lietuvių kapinėse Čikagoje, o dabartinį, kurį neseniai pastatė jo žmona Irena, išleisdama išsamią savo vyro, dr. Leono Kriaučeliūno monografiją *Tai mano Lietuva...* Šis paminklas daug tvirtesnis, prasmingesnis ir ilgiau išliekantis už granitą ir marmurą. Tai – visuomenininko, kultūrininko, filantropo, profesionalo veterinarijos gydytojo, politikos veikėjo, šeimos tėvo ir senelio kelias. Tas kelias iš tėvynės jo niekada nebuvo išvedęs, nes savo tėvynę Leonas Kriaučeliūnas visur nešiojosi su savimi. Lietuva visuomet buvo jo gyvenimo didžioji meilė.

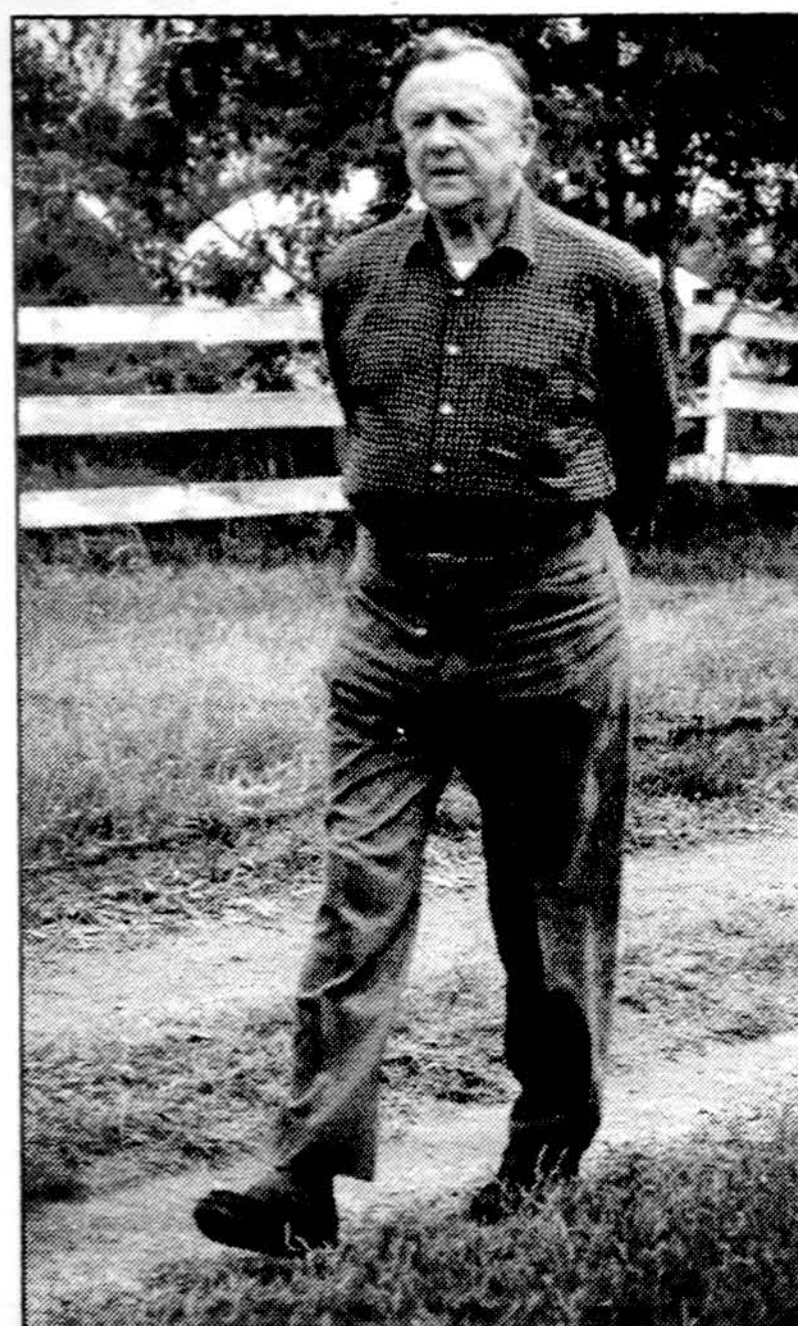
Labai vykęs ir logiškas viršelio motyvas – laukų plėtybė ir geltonas vieškelis – panaudotas knygos puslapiuose: vis naujas to vieškelio, kuriuo per gyvenimą keliavo Leonas Kriaučeliūnas, vingis pažymi vis kitą jo veiklos ar darbų tarpsnį, į kuriuos suskirstytas turinys: *Sėkminga profesinė veikla; Brandus politikas; Šalpos darbai; Lietuvių kultūros ir švietimo veikla; Asmenybės bruožai*. Leonas Kriaučeliūnas reiškėsi visose šiose gyvenimo srityse, ir dar daugiau.

Knygos atsiradimo pagrindinis variklis – Irena Kriaučeliūnienė. Metrikoje ji vadinama sudarytoja. Tai tiesa, nes Irena parūpino nemažą dalį medžiagos, ypač nuotraukų, kurių knygoje labai gausu. O knygos redaktorė yra Audronė Škiudaitė, gyvenanti Vilniuje. Tad tuoj kyla klausimas: kaip pavyko A. Škiudaitėi, kuri turbūt niekuomet nėra sutikusi Leono Kriaučeliūno ar apie jį daug girdėjusi, surūšiuoti gausią medžiagą, kad ši didi asmenybė iš knygos puslapių iškiltų kaip gyva?

Buvo pavojaus nematyti miško per medžius. Škiudaitė iš dalies to pavojaus išvengė. Tik iš dalies. Jeigu knyga būtų išleista po kelių dešimtmečių, kai nebeliktų dr. Leono Kriaučeliūno pažinusių ar jam artimų žmonių, galėtume sakyti, kad knyga yra labai tiksli ir išsami. Tačiau dabar nesunku pajusti, kad knygoje labai daug „medžių“, o „girių“ reikia atidžiai ieškoti. Plačiai aprašyta dr. Leono Kriaučeliūno veikla, bet stokoja jo paties, tikrojo jo veido, jo asmenybės. Žinoma, galėjo būti dar blogiau. Aprašomasis galėjo visai pradingti tarp tos veiklos ir darbų gausybės. Medžiagos apie Leono Kriaučeliūno visuomeninę veiklą ir darbus tikrai nestokoja. Redaktorė daug pasidarbavo, ją iš įvairių šaltinių rinkdama.

Ir reikia tik pasveikinti Ireną Kriaučeliūnienę, kuri, be abejo, budriai saugojo, kad knyga nenukryptų nuo to gelsvojo gyvenimo vieškelio, kuriuo per 78 metus keliavo jos vyras. Nepaisant, kokios aplinkos ar veiklos rėmuose jis parodomas, Leono Kriaučeliūno paveikslas išlieka palyginti ryškus.

Amerikiečiai turi posakį: „bigger than life itself“ (didesnis už patį gyvenimą). Tas posakis tiktinas ir Leonui Kriaučeliūnui. Knygos *Tai mano Lietuva* puslapiuose bent iš dalies atsiskleidžia jo asmenybė ir asmuo. Net tiems, kurie niekuomet nebuvo dr. Leono sutikę, jo nepažinojo, knyga paliks įspūdį, nes joje aprašomas ypatingas žmogus, kuris mokėjo džiaugtis, bet nebėgo ir nuo liūdesio;

Dr. Leonas Kriaučeliūnas

kuris galėjo būti griežtas ir reiklus, bet taip pat nuoširdus ir švelnus; kuris mylėjo savo šeimą, savo darbą, bet labiausiai mylėjo tėvynę ir jos labui negailėjo laiko, jėgų, išteklų. Tad knygos pavadinimas *Tai mano Lietuva* daug pasako apie aprašomą asmenį. Knyga patraukliai išleista, geras popierius, didžioji dalis nuotraukų – spalvotos (deja, ne visos pakankamai ryškios). Knyga užsklendžiama žmonos Irenos, dukros Jolitos, dukraitės Kristinos nuoširdžiais pasisakymais. Galop „žodį taria“ ir pats dr. Leonas: išspausdinta jo kalba 75-mečio paminėjimo proga (1994 m.). □

Nykstančios pilys

Romantizmo nuotaikos Romo Borisovo kūryboje

IEVA ŠADZEVIČIENĖ

Šiuo metu Čiurlionio meno galerijoje, Jaunimo centre, eksponuojamoje Romo Borisovo akvarelių parodoje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros paminklai“ lankytojus pasitinka bebaigiantį išnykti lietuviškąjį ir vokiškąjį (ar tiksliau LDK teritorijų) kultūrinį paveldą įprasminantys pilių, sunykusių maldos namų ar bokštų mūrų siluetai. Vienur dailininkas susikon-

Alšėnų pilies griuvėsiai

centruoja į atskiras detales, statinio vartus („Medininkų pilies pastatas“), dėmesį skirdamas plytų ir akmenų mūro ornamentikai, kitur – lieja bendrą vaizdą („Krėvos pilies griuvėsiai. Baltarusija“). Daugumą darbų patikslina pieštuku daryti, asmeniškai, atskleidžiantys jautrų R. Borisovo požiūrį į akvarelėse vaizduojamus objektus, užrašai (pvz.: „Metų metais šlampantys griuvėsiai greitai visai sunyks. Ar bus dar kada deramai pagerbta garbinga praeitis...“ („Krėvos pilies griuvėsiai“, 2006 m.). Nejučiomis šiuos vaizdus (ir žodžius) norisi palyginti su gerai žinomomis Maironio „Trakų pilies“ eilutėmis: „Jos aukštus valdovus užmigdė kapai, / o ji tebestovi dar vis. / Bet amžiai bėga, ir griūvančios sienos / Kas dieną nyksta, apleistos ir vienos...“.

Dailininkas visą dėmesį akvarelėse sukoncentruoja į pastatus ar jų architektūrines detales. Aplinkai, peizažui, čia skiriamas antraeilis vaidmuo. Nors, kita vertus, nykstančių pilių mūrų raudoniui, tamsiems suaižėjimams, apgalvotai pasirenkamas apmirusios gamtos laikotarpis: laukus nuklojęs sniegas, belapiai medžiai, slenkantys padūmavę debesys. Tai tampa pačių pilių – kaip griūvančių istorinių paminklų – metafora, atspindinčia jų „gyvenimo ciklą“. „Mirusi (apmirusi)“ gamta atitinka pačių pastatų būklę ir čia kažkada buvusį vitališką gyve-

nimą, kurį užklupo nesibaigianti „žiema“.

Romanas Borisovas akvareles lieja su precizišku kruopštumu: didelis dėmesys skiriamas detalėms, realistiniam šviesos – šešėlio žaismui, plytų ir akmenų pustonų variacijoms. Bet aplinka (debesys, belapių medžių siluetai, sniego pusnys), atvirkščiai, sukurama lengvais ir švelniais potėpiais.

Parodoje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros paminklai“ šalia jau daugelį metų R. Borisovą dominančios Prūsijos, Mažosios Lietuvos krašto buvusios teritorijos, išlikusių vokiškos kultūros įtakotų pastatų, eksponuojama ir dabartinėje Baltarusijoje vis dar stūksantys LDK valdančių giminių statyti mūrai. Dailininkas, atkartodamas XVIII–XIX amžių sandūros romantines meno tendencijas (tuo metu buvo mėgstama vaizduoti apgriuvusius senovinius pastatus, pvz., anglų tapytojo J. M. W. Turner (1775–1851) akvarelė „Sugriuvusios Kirkshall Abatijos kapitulatos narių susirinkimo salė netoli Leeds“ (1797), savo akvarelėmis kuria nostalgiką nuotaiką. Sunykę Prūsijos ar kitų LDK teritorijų pastatai tampa visos išnykusios valstybės simboliu, pačiam R. Borisovui keliančiu susidomėjimą tragišku epochų, pradingusių tautų, išsiskaidžiusių valstybių likimu: trupinėliu istorijos, nenumaldomai tirpstančios visiško išnykimo link. Akvarelistas skuba ateities kartoms įamžinti tai, kas yra dabar, tapti lietuviškuoju G. B. Piranesi (Giovanni Battista Piranesi (1720–1778), žymus savo raižiniais, vaizduojančiais išnykusią pagoniškąją Romą), užfiksuoti bėgantį laiką.

Džiugu, kad nostalgijos romantizmo nuotaikos ir kruopščiai įamžinamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldas randa atgarsį Lietuvos Respublikos institucijose: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Vyriausybės skyrė lėšų, kad Romo Borisovo akvarelėmis pasidžiaugtų ir Čikagoje gyvenantys lietuviai. □